

KTO BOL RUDOLF LABAN?

Rudolf Laban je pravdepodobne najznámejší vďaka svojmu patentovanému systému zápisu pohybu ľudského tela prostredníctvom znakov a symbolov tzv. Labanovho písma (Labanotation alebo Kinetography Laban), ktoré umožňuje zaznamenať akýkoľvek typ pohybu. Jeho význam a vplyv sú však ďaleko väčšie. Zásluhou Labanovho diela sa postavenie tanca ako umeleckej formy výrazne povznieslo a jeho myšlienky rozvinuté na poli tanečnej teórie a choreografie podstatne zmenili pohľad na tanečné umenie a vzdelávanie. Laban vytvoril základ pre disciplínu, nazývanú Labanova analýza pohybu (Laban Movement Analysis), umožňujúcu analyzovať a popísať pohyb tela a jeho význam s veľmi širokým uplatnením v mnohých oboroch, ktoré s pohybom pracujú.

Rudolf Laban je považovaný za zakladateľa európskeho moderného tanca. Spoločenské a kultúrne zmeny na začiatku 20. storočia, keď oslobodenie tela a pocitov nachádzalo rozličné prejavy, významne ovplyvňovali aj mladého Labana. Veril, že sloboda vyjadrenia sa najvýraznejšie prejavuje v pohybe tela. Pozorne vnímal, aké zmeny sa prejavovali v iných druhoch umenia a chcel nájsť zodpovedajúce revolučné riešenie aj v umení pohybu a tanca. Zavrhol obmedzenia tradičných krokových väzieb, závislosť štruktúry a inšpirácie tanca od hudby, či potrebu zobrazovať príbeh, ktorý dá telu zmysel. Hľadal vlastný rytmus, tvoril vlastné kroky a užíval si priestor. Hľadanie základného výrazového slovníka pohybu ho doviedlo k určaniu hlavných prvkov pohybu: plynutia, tiaži, času a priestoru. Hoci vynikal používaním experimentálnych metód pri tvorbe choreografie, nebol natoľko úspešným choreografom v zmysle výsledkov ako jeho žiaci Mary Wigmanová a Kurt Jooss, významné osobnosti tzv. nemeckého výrazového tanca. Laban potreboval asistentov, aby doladili jeho prácu potom, čo dokončil svoj experiment. Laban mal vždy obdivuhodne veľa záujmov a aktivít. Významne sa zaslúžil aj o rozvoj komunitného tanca, pretože bol presvedčený, že tancovať by mal každý.

Čím je teda Laban výnimočný spomedzi ostatných priekopníkov tanca 20. storočia? Bol súčasne tvorivým umelcom aj teoretikom. Jeho odkaz nespočíva vo vynikajúcich choreografických prácach, ale v teoretických metódach vychádzajúcich z pohybovej praxe. Mnoho aspektov jeho práce sa ustavične ďalej rozvíja. Samotný Laban sa bránil vytvoriť uzavretý systém, čo štúdium jeho princípov a teórií do istej miery sťažuje. Do konca svojho života bol bádateľom a ku skúmaniu a experimentovaniu povzbudzoval aj svojich žiakov.

Labanov životný príbeh

Rudolf Laban sa narodil 15. decembra 1879 v Bratislave, vtedajšom rakúsko-uhorskom Pressburgu, Pozsony. Rodina z otcovej strany pochádzala z Francúzska a rodina z matkinej strany pochádzala z Anglicka. Labanov otec bol poľným maršalom a guvernérom v Bosne a Hercegovine. Ako chlapec Laban so svojím otcom veľa cestoval, takže mal možnosť spoznávať ľudový tanec Balkánu, Turecka, Nemecka, a tiež viedenské spoločenské tance. Labanov otec prirodzene očakával, že ho syn bude nasledovať vo vojenskej kariére, ale mladý Rudolf sa oveľa väčšmi zaujímal o umenie. V rodnej Bratislave, kde žil v rodičovskom dome až do svojich sedemnástich rokov, bol jeden z jeho strýkov správcom Mestského divadla. Dospievajúceho Rudolfa očarila atmosféra divadla a vyskúšal si tu prácu kulisára, osvetľovača, neskôr dokonca navrhoval aj kostýmy a spolupracoval na réžii predstavenia živých obrazov, pri príležitosti oficiálnej panovníckej návštevy mesta. Pohybové nadanie mladého Rudolfa sa najskôr javilo ako vhodný základ pre štúdium na vojenskej akadémii, avšak napriek veľkej nevoľi otca ho po roku vzdal. Svet umenia ho neodolateľne priťahoval a po veľkých bojoch otec nakoniec zvolil, aby išiel Rudolf ako dvadsaťjedenročný študovať na Écoles des Beaux Arts v Paríži. Do úvahy prichádzalo iba výtvarné umenie ako spoločensky akceptovateľná umelecká dráha. Tak ako mnohokrát neskôr dokázal Laban využiť svoje vlohy a rozličné skúsenosti, aj štúdium umenia a architektúry mu poskytlo neobyčajne dobrý základ pre rozvíjanie

svojho veľkého záujmu o telo pohybujúce sa v priestore. Labanovou veľkou vášňou bol vždy tanec. Profesionálne sa mu však mohol začať venovať až po otcovej smrti v roku 1907, teda ako dvadsaťosemročný.

Vďaka týmto životným okolnostiam, Laban nikdy nebol formálne školený v baletnej ani žiadnej inej tanečnej technike či štýle. Napriek tomu účinkoval v tanečných predstaveniach vlastného súboru aj ako sólista v rámci turné po celej Európe. Väčšinu svojho života pracoval ako umelec v slobodnom povolání. Ako choreograf vytvoril mnoho veľkých produkcií pre rozličné príležitosti. Pôsoobil aj ako pedagóg a založil mnoho tanečných škôl po celej Európe. Svoju prvú školu otvoril Laban roku 1913 vo Švajčiarsku. Bola to letná škola, kde sa okrem tanca účastníci venovali aj spevu, hudbe a maľbe. Medzi žiakmi bola aj budúca veľká sólová tanečnica Mary Wigmanová, s ktorou Laban neskôr mnohokrát spolupracoval. Keď vypukla prvá svetová vojna, Laban sa rozhodol zostať so svojou ženou a mladou rodinou vo Švajčiarsku. Po vojne sa však do Nemecka vrátil a otvoril školu v Štutgarte, na ktorej neskôr študoval aj slávny choreograf Kurt Jooss.

Medzi dvoma vojnami sa Labanov vplyv rozšíril po celom Nemecku i za jeho hranice. Bolo to obdobie mimoriadnej aktivity a úspechov. Hoci jeho energia mnohých priťahovala, na začiatku svojej kariéry bol často vo finančných ťažkostiach. Popri tanci si musel privyrábať aj maľovaním a kreslením.

Laban bol pevne presvedčený, že každý človek by sa mal venovať tancu, pretože tanec má schopnosť rozvíjať osobnosť. Nesmierne ho tešilo pracovať s amatérmi a najmä robotníkmi, ktorí by inak nikdy na tanec nepomysleli. Bol majstrom vo vytváraní efektov s veľkým počtom účinkujúcich a pri vytváraní choreografií sa rád nechával inšpirovať pohybom rozličných pracovných činností. Jedným z jeho obrovských úspechov bola procesia pri príležitosti zhromaždenia remeselníckych spolkov vo Viedni, na ktorej sa zúčastnilo dvadsať tisíc účastníkov. Jeho tzv. pohybové zbory, pri ktorých tancovali veľké skupiny ľudí jednoduché choreografické motívy, sa rozšírili v mnohých častiach Nemecka. Laban ich organizoval podľa vzoru amatérskych speváckych zborov, v ktorých sólové party spievali profesionáli. V choreografiách pohybových zborov Laban hľadal spôsoby ako oslobodiť tanec z područia hudby, pretože veril, že telu nie je celkom prirodzený metrický rytmus hudby. Niekedy bol pohyb sprevádzaný textom a tancovalo sa dokonca aj v tichu.

V roku 1919 začala Labanova veľká kariéra v Nemecku. Založil tu tanečnú divadelnú spoločnosť, otvoril školu, viedol tanečné zbory pre amatérov, tvoril choreografie, písal teoretické články. V priebehu nasledujúcich desiatich rokov otvoril dvadsaťpäť škôl a zborov pre deti i dospelých v Nemecku aj v zahraničí. Tie sa stali akýmsi laboratóriom na praktické overovanie jeho jedinečných myšlienok o pohybe. Keď v roku 1927 otvoril v Berlíne Choreografický inštitút, bol už uznávanou osobnosťou v oblasti tanečného divadla a štúdia pohybu. V roku 1928 vyšla prvýkrát publikácia o jeho systéme zápisu tanca neskôr známeho ako Labanovo písmo.

Roku 1930 sa stal riaditeľom štátnych divadiel v Berlíne, čo zahŕňalo aj post baletného majstra v Štátnej opere. Bol poverený Ministerstvom propagandy, ktoré v tom čase viedol Josef Goebbels, dozerať na rozvoj tanca a pohybu v celom Nemecku. Laban, ktorý odmietol vstúpiť do nacistickej strany, dúfal, že sa mu podarí pokračovať v práci bez kompromisov voči svojim ideálom. V tom čase pokladal za nevyhnutné prijať nemecké občianstvo, hoci neskôr to veľmi ľutoval.

Pri oslavách Olympijských hier v Berlíne v roku 1936 dostal Laban za úlohu vytvoriť hlavné tanečné predstavenie s tisíckami účinkujúcich v novom veľkolepom letnom divadle. Vzrušenie dosiahlo vrchol, keď sa Hitler a Goebbels rozhodli zúčastniť sa generálnej skúšky. Goebbelsovi netrvalo dlho, aby pochopil, že Labanova filozofia bola v úplnom protiklade k nacistickej ideológii a je pravdepodobné, že aj pre Hitlera bola schopnosť iného muža charizmaticky ovládať obrovské masy ľudí nebezpečná. Goebbels predstavenie okamžite zrušil. Pre Labana to bola veľký úder, pretože v tom čase bol vyčerpaný a chorý. Čoskoro potom dostal neoficiálne domáce väzenie, jeho knihy a notácia boli zakázané a v školách sa dokonca nesmelo spomínať ani jeho meno. Celkom chudobného a chorého sa ho podarilo tajne previesť cez hranice do Anglicka jeho žiakom

Kurtovi Joosovi a Lise Ullmannovej. Joss odišiel do Anglicka ešte v roku 1934, kde sa z jeho skupiny Ballets Jooss stal slávny medzinárodný súbor so sídlom v Dartington Hall v Devone. Dartington Hall sa stalo útočiskom umelcov mnohých žánrov, vlastnili ho dvaja bohatí filantropi Leonard a Dorothy Elmhirstovci, ktorí sa ujali aj Labana. Aj napriek ich láskavej pomoci a vďaka starostlivosti Lisy Ullmannovej, ktorá sa stala Labanovou nenahraditeľnou pomocníčkou, nebol Labanov nový začiatok v Anglicku jednoduchý. Ako cudzinec nesmel pracovať a po skončení vojny sa musel presťahovať ešte viac do vnútrozemia, aby nemal možnosť nadviazať kontakt s nepriateľom. Elmhirstovci pomohli Labanovi vybaviť pracovné povolenie, takže spolu s Lisou Ullmannovou mohli učiť v miestnych školách a veľmi skoro si získali pozornosť učiteľov telesnej výchovy a tanca. Takto sa začalo Labanovo dielo v Anglicku presadzovať najskôr v oblasti vzdelávania. Divadlo bolo totiž vojnou natoľko rozvrátené, že nebolo schopné prijať jeho nové myšlienky.

Napriek tomu, že mal Laban už po šesťdesiatke a pomerne narušené zdravie, podarilo sa mu naštartovať druhú kariéru v celkom novom odvetví. Manažérskeho poradcu a jedného zo správcoov Dartington Hall Fredericka Lawrencea nadchla Labanova schopnosť analyzovať a zaznamenať akýkoľvek pohyb ľudského tela. Lawrence bol presvedčený, že túto Labanovu výnimočnú schopnosť možno využiť pri zvyšovaní výkonnosti v priemyselnej výrobe, a preto ho zamestnal ako poradcu vo svojej firme Paton Lawrence and Company v Manchesteri. Laban dokázal pozorovaním odhaliť, či boli individuálne pohybové kvality jednotlivých robotníkov vhodné na prácu, ktorú vykonávali. Detailne študoval čas a energiu, ktoré robotníci na vykonanie pracovnej úlohy potrebovali. Snažil sa nájsť spôsob, ako pritom eliminovať tzv. tieňové pohyby, pri ktorých sa plytvá časom aj energiou, a ako sa namiesto toho sústrediť na konštruktívny pohyb nevyhnutný na vykonanie pracovnej úlohy. V roku 1947 publikoval spolu s Lawrenceom knihu s názvom „Effort“, v ktorej zhrnul výsledky tohto štúdia. Ekonomicky mimoriadne prínosným výsledkom Labanovej práce na tomto poli bola skutočnosť, že stačila len malá reorganizácia pohybu alebo rozumné prispôbenie úlohy individuálnemu pracovníkovi, aby výkonnosť robotníkov výrazne vzrástla. Laban takýmto spôsobom pomohol vyriešiť mnoho problémov týkajúcich sa napríklad aj práce žien, ktoré v čase vojny museli vykonávať aj fyzicky náročnú mužskú prácu. Laban s Lawrenceom vydali aj publikáciu "Laban/Lawrence Industrial Rhythm", ktorá sa veľkou mierou zaslúžila o revolučnú premenu priemyslu a poľnohospodárstva a výrazne pomohla k obnove povojnového hospodárstva v Anglicku.

Laban sa však naďalej venoval aj tanečnému školstvu. V roku 1946 založil s Lisou Ullmannovou Art of Movement Studio v Manchesteri, ktoré úspešne šíriло jeho pohybové teórie. V roku 1953 sa štúdio presťahovalo do darovaného sídla v Addlestone. Pod vedením Lisy Ullmannovej si Labanovo štúdio postupne vybudovalo uznávaný pedagogický zbor, ktorý sa pričínil o upevnenie Labanovej práce v Británii. Laban vyučoval a ďalej rozvíjal svoje štúdium pohybu až do konca života. Zomrel 1. júla 1958 vo Weybridge v Anglicku.

Spracovala doc. Marta Poláková, ArtD., CMA

(Zdroje: Wikipedia, www.laban.org, Jean Newlove, Jonh Dalby: Laban for all, Routledge, 2004, John Hodgson: Mastering Movement, Routledge, 2001)